

(AEPD) and Mario Costeja González. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0131>

3. Right to be forgotten in the Era of large language models: implications, challenges, and solutions / D. Zhang, P. Finckenberg-Broman, T. Hoang et al. *AI Ethics*. 2025. Vol. 5. P. 2445–2454. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00573-9>

4. Белов Д. М., Белова М. В., Горнило О. Т. Право людини на забуття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 81, ч. 2. С. 57–62. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ca75adc-57fc-4547-b116-94d430eealcl/content>

5. Солодан К. В., Мойсей Г. Г. Європейські стандарти права на забуття в цифрову епоху. *Науковий вісник УжНУ. Серія : Право*. 2025. № 92, ч. 1. С. 274–278. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/01/40.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-27>

ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

Тертишник Володимир Митрофанович

*доктор юридичних наук, професор,
професор Університету митної справи та фінансів України
м. Дніпро, Україна*

Земля наша – це неповторна домівка людства, інтегративний планетарний простір, який на синергетичному рівні поєднуючи якості землі та її ресурсів з атмосферою, літосферою, гідросферою та іншими елементами природного середовища (утворюючи біосферу), безпосередньо впливає як на якість життя так і на здоров'я людини, а відтак потребує бережного відношення.

Ст. 3 Конституції України закріплює фундаментальні положення державотворення: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Ст. 50 Конституції України визначає, що «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди».

Екологія, на інтегративному рівні поєднуючи стратегію захисту природи і людини, враховуючи фактор і техногенезу, має піклуватись про захист як природи, так і людини, до того ж і від самої людини.

Прикрий приклад ліквідації зачатків екологічної катастрофи на території Стебниківського «Полімінералу» у місті Стебник, яка могла призвести до зникнення мінеральних вод Трускавця і Східниці та зруйнувати окремі населені пункти цього регіону, та яка виникала через несумлінну розробку калійних солей, яскраво показує, що дрібниць у питаннях екологічної безпеки не буває.

Рослини водних екосистем потребують особливого піклування і захисту, адже лілеї та інші рослини рік зростають в обмежених можливостях використання сонячного проміння для процесів фотосинтезу, адже це доступно лише надводним частинам рослин. Відтак рослини водних екосистем є більш вразливими. Аналізуючи ситуацію щодо зменшення на водних просторах річки Оріль чарівних квітів літа – Лілей (білого латаття, купави), варто звернути увагу на те, що веснами та дощовими літами, бурхливими потоками води верхні частини ґрунту змиваються до русла річки. Цьому процесу в значній мірі сприяє розорення берегів річки під посіви. Обміління окремих просторів річки відкриває шлях до експансії очерету та заростання русла цими рослинами. Наразі є потреба в додаткових заходах відновлення популяції Лілей (білого латаття, купави) на річних просторах України. Зазначмо, що з 2025 року, за корисної в формуванні екологічної правосвідомості ініціативи природолюбів, 30 липня відмічається як день Орілі. Необхідно забезпечити виконання Указу Президента України № 1129/2008 щодо створення Національного природного парку «Орільський» у Дніпропетровській області.

Основними проблемами, що усугубляють екологічну ситуацію є: виснаження та забруднення земельних ресурсів, розорювання луґів та берегів рік, що призводить до їх замулення, вирубка лісів, надмірне та не фахове застосування пестицидів, накопичення промислових і побутових відходів, екоцид, пожежі, токсикація навколишнього природного середовища. Ситуація усугубляється проявами масштабних актів екоциду (наприклад, підлив Каховської ГЕС 6 червня 2023 року) та системними проявами ядерного тероризму (Запорізька АЕС в Енергодарі). В ході збройної агресії при підливі Каховської ГЕС виконавцями так званого СВО у воді Дніпра з його берегів було змито значну кількість пестицидів, сміття та інших відходів і екологічно небезпечних речовин.

Варварство війни ще більше ранив Землю. За оцінками фахівців, викиди забруднювальних речовин в Україні за час повномасштабної війни, зокрема від згорання нафтопродуктів, лісових пожеж, вибухів

ракет, перевищили 105 млн тонн. Для порівняння, за попередні роки такі показники перебували в межах 2,2 млн т на рік. Вибухи снарядів призводять до істотного хімічного забруднення ґрунтів важкими металами, зокрема свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем [6].

Згідно з офіційними джерелами, акти військової агресії проти України станом тільки на кінець 2022 року спричинили наступні наслідки: 182 880 м² ґрунту забруднено шкідливими речовинами; 23 286 га лісу спалено російськими ракетами та снарядами; понад 6 000 000 сільськогосподарських тварин загинуло через російську агресію; близько 50 000 дельфінів загинули у Чорному морі [4, с. 9].

Наразі є потреба в кодифікації усіх норм міжнародного гуманітарного права та розробки і прийняття інтегративного кодифікованого міжнародного правового акту – «Права людяності в умовах війни».

На нашу думку, одним з основних принципів права взагалі, та міжнародного гуманітарного права, зокрема, має стати принцип *людяності*, який будучи в синергетичній єдності з іншими принципами права, має бути закріпленний в Конституції України, а також в нормах міжнародного гуманітарного права та галузевого законодавства [7, с. 117–121].

Важливим аспектом забезпечення національної безпеки, є забезпечення техногенної безпеки та протидія ядерному тероризму.

Ядерний тероризм – різновид терористичних дій з використанням ядерних чи інших радіоактивних матеріалів, або які пов'язані з захопленням чи ушкодженням ядерних об'єктів таким чином, що відбувається вивільнення або створюється загроза вивільнення радіоактивного матеріалу, спрямовані на створення обстановки терору серед населення, мають ознаки ядерного шантажу чи можуть реально завдавати значної шкоди життю і здоров'ю людей, екологічній безпеці, чи тягти за собою інші серйозні наслідки, створювати загрозу міжнародному миру та безпеці.

На сьогодні ознаки ядерного тероризму присутні в діях збройних угруповань, які наносили ударами з градів и по території Запорізької атомної електростанції в Енергодарі, захопили приміщення ЗАЕС та обмежили нормальну роботу персоналу станції, здійснили мінування території АЕС, що супроводжувалось загрозами техногенного характеру, які могли мати наслідком ядерну катастрофу. Генеральний директор Міжнародного агентства з атомної енергетики (МАГАТЕ) Рафаель Маріано Гроссі висловлював стурбованість безпекою ядерних об'єктів України, зокрема, рівень небезпеки на Запорізькій АЕС, він назвав однією із найбільш критичних проблем у всьому світі.

Для недопущення указаних злочинів держави-учасниці Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму (приєднання України з 15.03.2006) мають докладати усіх зусиль до вжиття заходів захисту АЕС. З урахуванням досягнень в розробці лазерної зброї, така зброя перш за все бути встановлена на атомних електростанціях для їх захисту від збройних вражень. Для живлення лазерних пушок, на АЕС достатні обсяги електроенергії.

Законодавча влада, має розробити та ініціювати прийняття ООН системного правового акту – («Кодексу права людяності в умовах війни»)

Інтегративний аналіз системи правових норм дає підстави для висновків, що до принципів екологічного права, окрім закріплених в нормах Конституції України та чинних законодавчих актах, слід також, *відносити*: забезпечення невідворотності покарання за екоцид та злочини проти екологічної безпеки, пріоритетності захисту природи та економії природокористування, забезпечення відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю влади, а також принцип *природоцентризму*.

Природоцентризм – інтегративний принцип екологічного права, згідно якого природа є основою життя на Землі та потребує пріоритетного захисту, у визначенні балансу інтересів природокористування та екологічної безпеки, перевагу надається заходам захисту природи та забезпечення екологічного благополуччя, для забезпечення життєдіяльності людини, втручання в біоценоз допускається як крайня необхідність та може здійснюватись лише найменш обтяжливим засобом для довкілля в конкретних обставинах з обов'язковим вжиттям пропорційних заходів для забезпечення збереження і відновлення екосистеми для створення умов для повноцінного життя, фізичного й духовного її розвитку людини в гармонії з природою, забезпечуючи її збереження для майбутніх поколінь.

Література:

1. Тертишник В. М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Вид. 4-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2026. 544 с. ISBN 978-617-566-965-5
2. Батанов О. В. Розвиток конституційного права в умовах екологічних викликів сучасності та його роль у забезпеченні екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Вип. 3. С. 50–53. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/9>.
3. Гетьман А. П. Вибрані праці. [упоряд. Є. П. Суетнов]. Харків : Право, 2025. 1184 с. ISBN 978-617-8448-48-6

4. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Воєнний екоцид : навчальний посібник. К. : Ліра-К, 2025. С. 9. ISBN 978-617-520-948-6.

5. Олейніков Д. О., Наумюк С. А., Русінов Є. О. Новели законодавства про кримінальну відповідальність за геноцид та злочини проти людяності : науково-практичний коментар до ст. 442 та ст. 442-1 КК України. Київ : Алерта, 2025. 304 с. ISBN 978-617-566-943-3

6. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналіт. доп. / [С. Іванюта, Л. Якушенко]. Київ : НІСД, 2024. 61 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.11>

7. Тертишник В. М. Доктринальні аспекти права людяності та відповідальності за його порушення. *V Наукові читання пам'яті Ганса Гросса правничого форуму «Права людини та публічне врядування»*, приурочений до 150-річчя заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. (Чернівці, 09 грудня 2025 року) / Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича 2026. С. 117–121.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-28>

BEYOND CODIFICATION: НЕКОДИФІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Туляков Вячеслав Олексійович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права,

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Сучасний стан правової системи України в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації ставить перед кримінально-правовою доктриною питання, що виходять далеко за межі традиційної кодифікаційної парадигми. Формальна модель кримінального права, яка ґрунтується на вичерпному переліку злочинів і покарань у Кримінальному кодексі, дедалі більше розходиться з реальним «каральним простором», що репрезентується через норми адміністративного, санкційного, фінансового, податкового й спеціального законодавства.